

УДК 378.1:78:17.023.34

СПЕЦИФІКА Й СТРУКТУРА ВИКОНАВСЬКОГО АРТИСТИЗМУ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ВОКАЛУ ТА ПЕДАГОГІЧНІ ПРИНЦИПИ ЙОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ

Ван Чень

У статті розглядаються питання вдосконалення артистизму магістрантів – майбутніх викладачів вокалу. Аналізується специфіка вокально-виконавського артистизму. Її особливості витікають із специфіки музично-художньої образності, сутності вокального виконавства, його відмінності від прояву артистизму в інструментально-виконавській діяльності. Відзначено значущість єдності інтуїтивного та логічного, емоційного й абстрагованого компонентів художнього мислення й творчості, роль асоціативних уявлень.

Обґрунтовано педагогічні принципи підвищення рівня ефективності виконавського артистизму, у числі яких: принцип активізації асоціативних художніх уявлень і почуттів у процесі інтерпретації та виконавського втілення художнього образу; єдності підсвідомого й усвідомленого, імпульсивно-емоційного та структуровано-контрольованого втілення початків у динаміці втілення художньо-образного замислу співаком; забезпечення компенсаторно-синергійної взаємодії складників виконавського артистизму, який дозволяє певною мірою компенсувати менш яскраві властивості за рахунок більш розвинених компонентів; творчої змагальності як стимулу до вокально-виконавського самовдосконалення, самореалізації співака; сполуки аналітично-когнітивного та інтуїтивно-емоційного способів усвідомлення й вживання в художньо-образну сферу вокального твору, їх творчо-варіативної інтерпретації, здатності до сценічно-виконавської імпровізації; забезпечення артистичних проявів міцною вокально-технологічною базою та здатністю до її варіативного застосування відповідно до художньої мети вокального твору; діалектичної єдності довіри до власної інтуїції та здатності до самоспостереження й емоційно-вольової саморегуляції; принцип музично-персонажного вживання, принцип типологічної індивідуалізації з урахуванням психолого-соціальної спрямованості особистості вокаліста.

Схарактеризовано педагогічні умови, спрямовані на збагачення в магістрантів мистецької ерудованості, вокально-творчих здібностей, технологічної бази співочої діяльності, психологічних властивостей, важливих для досягнення натхнення, імпровізаційності, вживання в музично-персонажні стани, сценічного артистизму.

Ключові слова: артистизм, вокально-виконавський артистизм, художній образ, педагогічні умови.

В статье рассматриваются вопросы совершенствования артистизма магистрантов – будущих преподавателей вокала. Анализируется специфика вокально-исполнительского артистизма, его отличие от проявления артистизма в инструментально-исполнительской деятельности. Обоснованы педагогические принципы и педагогические условия, обеспечение которых позволяет существенное повышение уровня зрелости исполнительного артистизма.

Ключевые слова: артистизм, вокально-исполнительский артистизм, художественный образ, педагогические условия.

The article deals with the issues of artistry improvement among master degree students as future singing teachers. It analyzes the specific character of singing and performing virtuosity. Its peculiarities have regard to the music and artistic imagery, essence of vocal performance and its difference from the artistry in the instrumental performance itself. The unity of intuitional and logical, emotional and abstracted components in artistic attitude and creation, as well as the role of associative representations are marked.

The author announces and explains pedagogical principles to increase the performance virtuosity efficiency. Among them are: the activation principle of associative artistic

imaginations and feelings in the interpretation and performing creation of artistic image; unity of the subconscious and supraliminal, impulsive and emotional, structural and controlled in the dynamics of the singer's artistic imagery evocation; insuring compensative and synergistic interaction of performing virtuosity components allowing in same ways to compensate less powerful qualities with more developed skills; creative capabilities as motivation for singing and performing self-development and self-realization; fusion of analytic and cognitive, intuitive and emotional means of perception and getting into imaginative environment of vocal work, their creatively variable interpretation, ability to stage performing improvisation; providing of artistic demonstration by the solid vocal technological basis and ability to its variable using in accordance with artistic intention of the vocal work; dialectic unity of confidence to the own intuition and ability to self-observation, emotional and volitional self-regulation principle of musical-character applying, principle of typological individualization providing for psychological social focus of singer's individuality.

In the article the pedagogical conditions are defined that intend to beneficiate the artistic erudition, vocal and creative potential, technological basis of singing, psychological abilities important for obtaining inspiration, improvisation, getting into the musical characters and theatric artistry by the master degree students.

Key words: performance artistry; singing and performance virtuosity; artistic imagery; pedagogical conditions.

Постановка проблеми. Сучасні тенденції в розвитку культури й мистецтва ставлять все більш високі вимоги до фахової майстерності майбутнього викладача вищої школи, його здатності досягати всебічної ефективності у підготовці фахівців нової генерації, здатність відповідати на виклики сучасного цивілізаційного процесу.

Удосконалення артистизму фахівців у системі музично-педагогічної освіти становить одну з важливих проблем, що пояснюється тим, що для художньої діяльності він є атрибутивною властивістю художньої діяльності.

У вокально-виконавській сфері та у вокальній педагогіці артистизм відіграє надзвичайно важливу роль: від того, наскільки фахівець сам артистично зрілий, наскільки він усвідомлює специфіку прояву музично-виконавського прояву артистизму співака, сутність психолого-педагогічних засад його вдосконалення значною мірою залежить успіх не тільки виконавської, а і його вокально-педагогічної діяльності, а звідси – і якість підготовки нової генерації вчителів музики, спроможних забезпечити музичне виховання школярів на високому художньо-освітньому рівні.

Натомість на цей час проблемі виховання виконавського артистизму майбутніх викладачів вокалу у відомих нам працях спеціальна увага не приділялась.

Мета статті – аналіз специфіки вокально-виконавського артистизму та обґрунтування педагогічних принципів і умов підвищення ефективності його удосконалення в магістрантів–майбутніх викладачів вокалу.

Аналіз досліджень і публікацій. Природа артистизму виконавця–музиканта розглядається музичними психологами – Л. Бочкарьовим, Б. Тепловим, В. Медушевським, В. Ражніковим, які зв'язують його прояв з властивостями нервової системи, темпераментом, силою та яскравістю емоційних процесів, умінням керувати власним психофізичним станом, емоціями, настроєм, здатністю до рефлексії та емпатії, екстравертною або інтравертною спрямованістю особистості. На спорідненість вокально-виконавського та сценічно-драматичного артистизму, особливості поведінкового прояву артистизму та його вплив на стиль музично-виконавської діяльності, вказують О. Ланщикова, Б. Покровський, Р. Сладкопєвєц, К. Станіславський, М. Рождественський та ін.

Виклад основного матеріалу дослідження. Артистизм у філософії розглядається як найважливіша онтологічна складова мистецтва, що породжує "сенс поверх сенсу" і вносить новий вимір у художній зміст (М. Каган), як універсальна філософсько-культурологічна категорія, яка відбиває "досвід миттєвого і множинного розташування як щодо Буття, так і відносно "Я" в обличчях "Іншого" [1].

В естетиці та мистецтвознавстві артистизм характеризується через призму його багатогранності, визнання різноманітних форм прояву: від досягнення віртуозності, ігрового начала, імпровізації, до затвердження цінності художньо-естетич-

ного переживання, здатності парадоксального зняття антиномічної напруженості елементів художньої форми, виявлення граней внутрішнього сенсу (Л. Виготський, М. Бахтін, О. Кривцун).

Розглянемо, в чому полягає прояв зазначеного феномену у вокальній музично-виконавській діяльності, виходячи з аналізу сутності художнього мислення й діяльності та відмінностей вокального виконавства від найбільш близького за формою прояву його різновиду – сольо-інструментального музикування.

Узагальнюючи дані таких науковців, як Л. Виготський, А. Лілов, В. Медушевський, А. Сохор, О. Рудницька, специфіку художнього мислення й діяльності вбачаємо у діалектично-синергічному поєднанні сенсорно-матеріальної, почуттєвої основи та її духовно-ідеалізованої, семантико-змістової сутності; емоційного й інтелектуального; підсвідомого й неусвідомленого; інтуїтивно-імпульсивного та структурно-упорядкованого початків, які втілюються у специфічній формі художнього образу.

Науковці також зазначають, що в діяльності художнього типу провідну роль відіграють накопичені враження та інтуїція, як головні психічні механізми художнього мислення, однак важливе місце відводиться і абстрактно-логічному, дискурсивному мисленню. Отже, ці різновиди вищої інтелектуальної діяльності визнаються взаємопов'язаними, вони мають доповнювати одна одну, впливаючи на відтворення цілісного художнього образу та зумовлюючи значущість цих компонентів і в галузі музичного виконавства (І. Єргієв, А. Комаров).

Натомість виконавський артистизм співаків відрізняється від артистизму у виконавстві музикантів іншого фаху, реалізуючись у візуально-сценічних формах виконавсько-творчої діяльності.

У виявленні специфічних рис прояву артистизму виконавця-співака, звернемо увагу на такі відмінності:

– по-перше, джерелом звукотворення є тілесна природа самого співака, тому на якісних характеристиках звукових проявів позначається весь комплекс властивостей особистості – від її анатомо-фізіологічних, психофізіологічних особливостей, фізичного, психологічного стану тощо. Звідси – надзвичайно така увага до "виготовлення інструменту" підготовки фонаційно-технічних можливостей співака як основи якісного голосотворення;

– по-друге, специфіка вокально-художнього образу полягає у тому, що в його утворенні поєднуються образність літературно-поетичного та інтонаційно-музичного компонентів цілісного феномену, та його втілення, що впливає на діалектичне злиття двох типів художньої образності, отже, щоб вірно сприйняти й втілити художній замисел композитора, необхідно проникнути у сутність музичної інтерпретації автором поетичного образу, тобто глибоко проникнути в його сутність як цілісного явища, утвореного злиттям поетичного й музично-інтонаційного сенсу;

– по-третє, у процесі вокального виконавства, порівняно з виконавством в інструментальних жанрах, візуально-сценічний образ співака відіграє значно більшу роль: діяльність вокаліста значно ближче за цією ознакою до драматично-театрального мистецтва; зрозуміло, що при цьому значущість творчо-візуального контакту співака із слухачами та особливості його прояву суттєво зростає, а на його прояв впливають і особливості сценічності різних жанрів – від музично-драматичних, синкретичних (опера, оперета, мюзикл тощо) до камерно-концертних, а також особливості виконавства в цілеспрямованих педагогічних ситуаціях.

Певною своєрідністю визначається і характер творчого "співробітництва" співака й концертмейстера, ступінь узгодженості дій яких за темпом, емоційною напругою, динамікою образно-змістового розвитку, відіграють надзвичайно важливу роль у діяльності співака-початківця, для якого концертмейстер у більшості випадків виступає як досвідчений, авторитетний музикант, лідер ансамблю, що нерідко заважає становленню творчої самостійності, внутрішньої впевненості та відповідальності виконавця-магістранта.

Має свої відмінності і ансамблево-виконавська діяльність співаків, у якій цілісне втілення художньо-образного смислу твору досягається на засадах як інтонаційно-виконавських, так і сценічно-візуальних засобів прояву емпатійності й сугестивності, діалогічності й узгодженості дій його учасників, їх прояву в єдності інтонаційно-музичних та візуально-виразних засобів комунікації – постави, пластики

тіла, міміки, жестикуляції, як невід'ємних компонентів сумісної художньої діяльності й спілкування.

Звернемо також увагу на те, що викладач вокалу має підготувати до вокально-фахової діяльності майбутнього вчителя музики, сутність виконавської діяльності якого пов'язана з презентацією школярам, переважно камерних творів – романсів, народних пісень, шкільного, дитячого репертуару, відносно нескладаних арій у їх концертно-виконавському варіанті. Це зумовлює особливу увагу до формування у співаків навичок артистизму, які відповідають специфіці камерно-вокального виконавства.

Виходячи із зазначеної специфіки вокального виконавства, визначимо дидактичні принципи, які, за нашим уявленням, зумовлюють успішність удосконалення виконавського артистизму вокалістів, а саме:

- принцип сполуки аналітично-когнітивного та інтуїтивно-емоційного способів усвідомлення й вживання в художньо-образну сферу вокального твору, досягнення творчо-варіативної інтерпретації та сценічно-виконавської імпровізаційності;

- принцип забезпечення артистичних проявів міцною вокально-технологічною базою та здатністю до її варіативного застосовування у співочій діяльності, відповідно до художньо-виконавських завдань;

- принцип єдності підсвідомого й усвідомленого, імпульсивно-емоційного та структуровано-контрольованого, активізації емоційності сприйняття, асоціативних художніх уявлень і мислення у процесі пізнання, інтерпретації та виконавського втілення художнього образу вокального твору;

- принцип забезпечення компенсаторно-синергійної взаємодії складників виконавського артистизму, який дозволяє певною мірою проявляти індивідуально-позитивні властивості співака, стимулювати розвиток відносно менш яскравих проявів та досягати на цих засадах артистичної зрілості, художньої переконливості й виконавської сугестивності;

- принцип творчої змагальності як стимулу до вокально-виконавського самовдосконалення, творчої самореалізації співака;

- принцип діалектичної єдності довіри до власної інтуїції та здатності до самоспостереження й емоційно-вольової саморегуляції;

- принцип єдності вокально-інтонаційного та сценічно-персонажного вживання у процесі втілення художньо-образного змісту твору;

- принцип типологізації, який забезпечує врахування індивідуально-психологічних особливостей фахової обдарованості вокаліста, що позначається на доборі репертуару та методах удосконалення в них виконавського артистизму.

Ефективне вдосконалення артистизму співаків, за нашим уявленням, має забезпечуватись такими педагогічними умовами:

- створенням художньо-творчої атмосфери занять, у основу якої покладено установку студента на оволодіння виконавською майстерністю як способом натхненного і технічно досконалого донесення авторського замислу, власного втілення художньо-образного змісту творів до слухачів; на вміння викликати в останніх художні почуття і переживання; діалогічну, творчо-пошукову форму спілкування між викладачем і магістрантом, полілогічність і рівноправність навчально-творчої взаємодії викладача, концертмейстера і співака-початківця;

- змістово-інтерактивною спрямованістю змісту занять на стимуляцію виконавського артистизму магістратів за рахунок збагачення програмного змісту, застосування сучасних інформаційно-комунікативних засобів, актуалізації міждисциплінарних зв'язків, уведення спецкурсів та практикумів, спрямованих на збагачення мистецько-художньої ерудованості студентів, розвитку художнього мислення, асоціативного уявлення, формування навичок сценічно-рухової культури, поглибленого володіння способами цілісного та диференційованого аналізу літературно-музичного твору, його варіативно-індивідуалізованої інтерпретації; створення умов для систематичного виконання репертуару на рівні сценічно-художнього, артистичного втілення; комплексу завдань на самостійну інтерпретацію та підготовку творів до сценічного виконавства;

- цілеспрямованого вдосконалення індивідуально-психологічних особливостей вокаліста, здатного до зрілого виконавського артистизму; комплексу особи-

стісних властивостей і здібностей, важливих для досягнення виконавського артистизму; здатності до самоспостереження, рефлексії та емоційно-вольової саморегуляції, до подолання стану фрустрації; позбавлення від фізичних та психологічних затисків, досягнення оптимального рівня емоційно-творчого збудження у спеціальних тренінгах з психотехніки та завданнях, побудованих на ідеях театральної педагогіки, театру імпровізації; виховання здатності до персонажно-емоційного перевтілення; актуалізації довіри до власної інтуїції у процесі роботи над сценічними образами вокальних творів та їх сценічному або педагогічно-виконавському втіленні.

Висновки. Отже, вдосконалення артистизму майбутніх викладачів вокалу – важлива проблема музичної педагогіки. Її вирішення потребує розробки й упровадження методики, застосування якої уможливить здійснення яскравого художнього враження на слухачів на засадах переконливого, натхненного й технічно-досконалого виконання вокальних творів.

Зазначена методика має будуватись на основі описаних вище принципів та педагогічних умов. Перевірка вірогідності висловлених припущень потребує подальшого дослідження.

Література

1. Бажанова Р. К. Феномен артистизма : автореф. дисс. ... канд. филос. наук : спец. 24.00.01 / Бажанова Р. К. – Казань, 2003. – 21 с.
2. Бочкарев Л. Л. Психологические механизмы музыкального переживания : автореф. дисс. ... канд. психол. наук : спец. 17.00.01 / Бочкарев Л. Л. – Киев, 1989. – 255 с.
3. Выготский Л. С. Психология искусства / Л. С. Выготский. – Москва : Педагогика, 1987. – 344 с.
4. Кривцун О. А. Эстетика : навч. посіб. / О. А. Кривцун. – М. : Аспект Пресс, 2003. – 447 с.
5. Станиславский К. С. Работа актера над собой / К. С. Станиславский. – М. : Артисти. Режиссер. Театр, 2008. – 490 с.
6. Силантьева И. И. Проблема перевоплощения в вокально-сценическом искусстве : автореф. дисс. ... д-ра искусствозн. : спец. 17.00.00 / Силантьева И. И. – М. : МГК, 2008. – 42 с.